

Дмитро Безверхній

ІМПЕРІЯ ОДНОДЕНОК

авантюрно-детективний роман

Київ
Темпора
2024

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША

ФІОЛЕТОВИЙ АМЕТИСТ	9
Розділ перший: КРОВ І ВОДА ЛІЛІТ	11
Розділ другий: СІМЕЙНА СПРАВА	21
Розділ третій: КАРТКОВІ ВЕЖІ	51
Розділ четвертий: ВЕНЕРА В НІЧНІЙ СОРОЧЦІ	98

ЧАСТИНА ДРУГА

ДРІБ'ЯЗОК У КИШЕНЯХ	119
Розділ перший: ТІЛО У ШТАБНОМУ ПРОВУЛКУ	121
Розділ другий: МОЛОДІСТЬ І МЕРЦІ	136
Розділ третій: ПЕРШИЙ ПОСТРІЛ	163
Розділ четвертий: ЛАМАНИЙ ГРІШ	181
Розділ п'ятий: СИН ЗЕМЛІ	216
Розділ шостий: ТРОЯНДИ Й БУР'ЯНИ	246

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ВАЛЬС ШАХОВИХ ФІГУР	285
Розділ перший: «ЖОВТІ ДВЕРІ»	287
Розділ другий: ТРУНАРКА АБІХТ	297
Розділ третій: ІМПЕРАТОРСЬКИЙ ВАЛЬС	336
Розділ четвертий: ЖІНКИ У ЧОРНИХ СУКНЯХ	374
Розділ п'ятий: «ЯНГОЛ ОЛЕКСАНДР»	397

ПЛАН МІСТА УМАНЬ

Хмельницький повіт

Складено в 1903 році; проєктував Л. С. Столицький

50 0 50 с

Греків ліс

- 1 Костел Успіння
Пресвятої
Діви Марії
- 2 Жіноча гімназія
- 3 Міська управа
- 4 Театр
- 5 В'язниця
- 6 Чоловіча
прогімназія
- 7 Скотобійня
- 8 Окружний суд
(кол. Василіанський
монастир)

Осташівський став

Протзна вулиця

Двірцева вулиця

Штабний провулок

Почтова вулиця

Володимирська вулиця

Малика Фонтанна вулиця

Лісові склади

Лісові склади

Івангородське
передмістя

Звениго
перед

Умань кінця XIX — початку XX ст.

ЧАСТИНА ПЕРША

ФІОЛЕТОВИЙ АМЕТИСТ

Розділ перший

КРОВ І ВОДА ЛІЛІТ

* * *

*Абастумані*¹

28 червня² 1899 року, понеділок

Малесеньке курортне селище розкинулося межі гір Месхетського хребта, затиснуте в ущелині бурхливої річки Оцхе. Малопомітним закралося, ніби випадково, в непролазні хащі прадавності, на трьох гірських ярусах розмістивши невеликі дерев'яні хатини. Тутешні мешканці замість світанків бачать лісисті гори й їх-таки споглядають замість далеких горизонтів, розбавлених литкими міражами. А уві сні вони, особливо старожили, бачать примарні сні про часи, коли їхній край, що ще іменувався Аббас-Туман, перебував під захистом гострої султанської шаблі. Тут вони століттями ховалися від грізних орд. Захищені самою природою, вирощені з зерен винограду й сміливості. Проростали новими пагонами поколінь, аж доки сюди не протислась темна північна навала, що на тригранних багнетах, побруднених кров'ю, несла царську корону. Звідтоді сміливість лишилась тільки у снах і терпкому присмаку вина.

Із самого ранку неспинний шум водоспаду доповнювався гучним ревом трицикла, що з шаленою

¹ Невелике містечко в сучасній Грузії.

² За юліанським календарем, який діяв у той час на територіях, поневоленіх Російською імперією. 10 липня за сучасним календарем.

швидкістю мчав тутешніми вуличками; бурхливим гамором на двох базарах; беканням овець та лайкою їхніх погоничів. Але нині все вмовкло в зляканому очікуванні. Навіть водоспад, здавалося, стишив свій потік, змішавши холодну воду з застиглим часом.

І чекати залишалося недовго...

Уперше за тривалі роки своєї медичної практики лікар Бованов тішився, що йому принесли вже бездиханне тіло, адже провина за чужу смерть зостанеться не на ньому. Винуватого шукатимуть не в його лікарні й не в його особі, а за такої скрутної ситуації це найкраще, на що можна було сподіватися. Поки чекав слідчих, лікар раз у раз потирав зап'ястя — вони терпнули й боліли, ніби вже закуті у важкі кайданки. Ждав. Ще мали б прибути головний лікар госпіталю Гопадзе, генерал-майор Рильський та прокурор Німандер. Але перейматися немає причин! Він *нічого* не зробив... тільки констатував смерть. Ото й усе: жодних втручань і маніпуляцій — просто кінець. Дуже варто пережити лейб-медику Айканову, який першим прибув на місце пригоди.

Бованов схилився над померлим. З якоюсь незбагненною боязкою ніжністю дивився на мертвотне обличчя молодика. Обережно витер залишки крові з кутиків губ покійника. Ще треба було заповнити цілий стос паперів, підібрати правильні слова і якомога точніше визначитися з діагнозом. А вже згодом значно ліпші од нього спеціалісти, що куди краще знаються на мерцях, розберуться з причиною смерті й усе підтвердять або ж спростують: *виснаження... хронічний туберкульозний процес у періоді кавернозного розпаду... гіпертрофія правого шлуночка серця... інтерстиціальний нефрит... ім'я померлого — Георгій.*

Бованов востаннє глянув на захололе тіло. Його пройняв дроз. Він намагався не думати, що прями́сінко перед ним лежить не хто інший, як великий князь Георгій Александрович, брат імператора Ніколая II — спадкоємець престолу Російської імперії¹.

* * *

...уришок із газети «Кавказ»

1899 рік

«...У понеділок, 28-го червня, цесаревич після прогулянки в палацовому саду наказав подати трицикл... О 9 годині ранку його високість вирушив на прогулянку трициклом у напрямку до Зекарського перевалу... Погода була гарна, зовсім невеликий вітер... Його транспорт міг досягати швидкості в 35 верстов на годину... Тією ж дорогою їхав віз молочниці Анни Дасоевої... Жінка помітила кров... Анна Пилипівна намагалася напоїти цесаревича водою... Помер...»

Новий редактор газети «Кавказ» пан Успенський старанно ховав лоскїтливє піднесення за напускнуо скорботою. І тішитись було чому. Не минуло й місяця, як він очолив редакцію, а видання вже подвоїло тиражі.

«Той невдаха Величко, — думав він за свого попередника, — либонь, лікті кусає, що так невчасно втік до іншої губернії на ліпше місце. А тут он скільки новин і уваги».

Утім, тішитись варто тихо. Якось негоже радіти смерті наступника престолу, хоч ця смерть і допо-

¹ На той час у Ніколая II ще не було прямого спадкоємця-сина, тому наступником престолу вважався Георгій.

могла пожвавити увагу люду тутешнього й далекого до шпальт його чорнильного дітища. Свіжі номери з «найновішими подробицями кончини цесаревича» розліталися миттєво. Проте й новизни там не так щоб і багато назбирувалося. З одного трупа багацько крові не націдиш, особливо якщо в цей труп увіп'ялася вся імперія, та й сусідні імперії теж.

Першого дня вони взагалі нічого не писали про цей випадок. Звістка надійшла аж надвечір. Заки посильний приніс телеграму з Аббастуману на Єреванську площу, де в будинку Харазової на винайнятих стільцях тіснилася редакція, макет готового номера вже здали в друк, а охочих вносити зміни не знайшлося. Зате відвели цій вісточці цілий стовпчик — і нічого, що найвужчий, зате в темному обрамленні — на другій сторінці 168 номера за 29 червня. Більшість місця натомість виділили під розлогу статтю-розслідування «Останнє кохання Тараса Шевченка». Воно й не дивно, адже любов завжди має перемагати смерть, навіть у кількості газетних знаків.

* * *

Її руки пахнули кислим молоком та сироваткою, які виціджувала крізь марлю на свіжий сир. Але Анні досі здавалося, що на них зостався запах чужої крові. А вона ж так старанно відмивала їх у річці! Ніби приносила воді жертву. Давала відкуп за себе й за *нього...* за них усіх. Просила прощення. Каялась давнім богам. Відпускала янголів.

Жінка відклала звичні клопоти, аби під свічку вечірнього сонця згадати в деталях день, що минав.

Прокинулась рано, але то неважливо. Попорала худобу, дала потрібні вказівки помічникам, як колись робила з прислугою. Проте зараз вона сама прислуга — поки що.

Запрягла воза. Допомогла повантажити глеки з молоком, пакунки масла, кусні сиру — усе на пізній сніданок у садибу графа Олсуф'єва.

Із Аббас-Туману дорога не з близьких і не з легких, але місця на возі лишалось тільки для двох. Анна Дасоева взяла з собою хлопчину Афанасія Семеніхіна. Худорлявий, проте жилавий: місця багато не займе, а в дорозі буде поміч.

Побита колісьми й людським поспіхом гірська дорога вела в напрямку Зекарського перевалу. Помірний вітер приносив звідкись іззаду солодко-пекучий запах бензину й рев двигуна. Похитуючись у такт руху воза, Анна передала віжки Афанасієві, що рівно провадив пару коней дорогою, а сама вирішила спокійно придімати. Поправила хустину коло вух, куди закрадався гірський протяг, вибиваючи з-під хустки неслухняні пасма темного волосся. Торкнулася давнього шраму на шиї. Утім, подрімати не вдалося. Рев двигуна швидко наближався. Позаду залунав різкий сигнал клаксона.

— Звертай з дороги, — хутко звеліла Анна Пилипівна.

Хлопчина старанно натягнув віжки з одного боку, скеровуючи коней праворуч, обіч шляху.

За кілька хвилин повз них промчав трицикл із одним пасажиром. Придивлятись не довелося: Анна знала, що такий апарат у їхній околиці міг належати тільки цесаревичу Георгію, та й бачила вона його вже не вперше. А от юний Афанасій не зміг стримати розбишацької цікавості й, притримуючи віжки однією рукою, другою завзято замахав великому князеві. На диво, той злегка вклонився, усмішкою відреагувавши на простодушний жест малого.

— От же ж, — несхвально зиркнула Анна Пилипівна на Семеніхіна. — Тримай коней край дороги. Вони он зараз доїдуть своєю диркалкою до роздоріж-

жа та й їхатимуть назад. Звичний маршрут. І тільки спробуй мені ще раз помахати — лишу без обіду й без цілих пальців. Затямив?

— Так, пані, — глитнув Афанасій, навіть не дивлячись на жінку.

Анна, жмурячись од ранкових променів сонця, вдивлялася в горизонт попереду, аби відстежити, коли спадкоємець їхатиме назад.

Це теж було частиною її роботи — *пильнувати*. Вона старанно виконувала свою місію. Робила все якнайточніше, згідно з інструкціями. Спостерігала непомітно, але уважно.

Не минуло й десяти хвилин, як з-за рогу знову показався трицикл, із гучним ревом наближаючись до воза. Деренчлива машина збавила оберти й стишила хід. А постать на ній здалася Анні злегка обм'яклого, кволого. Жінка цвяхнула батогами коней, аби прискорити й вивести віз ближче до дороги. Під'їхавши вже зовсім близько, Анна Пилипівна помітила, що кітель вельможі увесь закривавлений.

Їхні погляди вперше перетнулися.

Дасоева різко захопилася за віжки, зупиняючи коней. Ті незадоволено іржали — чи то збентежені різкою зупинкою, чи то налякані неприємним ревінням мотора.

Тим часом і Георгій заглушив трицикл. Цесаревич зііз із сидіння, спльовуючи кров.

Анна, зіскочивши з воза, хутко подалася назустріч князеві.

— Що з Вами, Ваша Високосте? — злякано мовила.

— Нічого... — в напівтямі відповів молодик. Сло-

16 ва темною кров'ю витекли з його рота. Ноги підко-

силися, й вельможа звалився в тендітні обійми молодій жінки.

— Фінько! — крикнула та до хлопчини на возі. — Швидко їдь у місто по лікаря. Приведи допомогу, — мить вагання. — Стривай, — знову звернулася вона до Афанасія, з останніх сил притримуючи знеможене тіло.

Спробувала відтягти Георгія обіч дороги. Дбайливо опустила хворого додолу, прихиливши його голову на кам'яний узвишок.

— Спершу жени коней у палац, — Анна подалась назад до воза, — поясни там усе. Лишень не баріться з поверненням. Я нагляну.

Сама ж узяла глечик молока й побігла до річки. Швидко сполоснувши глиняну посудину й набравши в неї чистої води, повернулася до непритомного. Скропила обличчя Георгія холодними краплями й спробувала промити рот від крові, що вже заpekлася.

Молодик розплющив очі й пильно вдивився в жінку, що схилилася над ним, не в змозі більш нічим допомогти.

— Води? — тихо спитала вона.

Відповіддю був ледь помітний кивок. Здавалося, що найстрашніше позаду.

Великий князь напився води.

А вже за кілька хвилин по тому обличчя Георгія вкрилося темними плямами, й він тихо вмер.

«Банально, — мовила до себе жінка, знову спускаючись до річки, аби омийти з рук кров. — Мабуть, думав, що зустріне смерть доблесно — на полі битви або на імператорському престолі, — чи помре старцем у колі родичів... наївний. Порода блакитнокрових дворняг, що грається у велич. Тьху!»

— Тиха смерть — найлегша розплата за століття родинних гріхів, — шепотіла жінка до шумливої річки. — Якби ж це зараз чули *вони...* ніколи не довірили б мені наглядати.

— Чому він там лежить?

Анна здригнулася від неочікуваного запитання. Різко крутнулася, ледь не впавши у воду.

Позаду стояв хлопчик років десяти й не зводив із жінки темних очей. Тієї миті його постать здалася Анні якоюсь нереальною і зовсім недоречною серед ідеально намальованої нею картини смерті. Ніби суктінковий янгол у всуціль чорному вбранні, він постав межи нею й мерцем — супокійний, чистий і водночас грізний. Вічний. Його поява трепетом розкотилася її тілом.

— Чому він там лежить? — перепитав малий. — Ти вбила його?

— Ні, — коротко відказала Анна, наближаючись до непроханого гостя. — Сталася випадкова прикрість. Я вже послала по допомогу, — спробувала зобразити печаль на обличчі, але виходив лиш страх — первісний, тваринний. Як вона, така досвідчена, така певна своїх вчинків, могла так злякатися цього малого?

— Смерть не буває випадковою, — розважливо мовив хлопчина. — Так кажуть. Так хоче Бог. Ти теж хочеш?

— Ходімо, — Анна востаннє глянула на бездиханне тіло серед каменів. — Приведемо ще когось на поміч. О цій порі неподалік завжди гуляє підпоручик гренадерського мінгрельського¹ полку Касимов, він допоможе.

— Я лишусь, — із твердістю в голосі відповів малий. — А ти йди. Тобі ще багато робити.

— Не боїшся?

— Із живих тут тільки я. Більше нікого немає.

Анна сховала за мовчанням усвідомлення, що зараз він говорить не про покійника, а про неї.

Вона бігла. Не розуміла, чи то поспішає покликати когось на поміч, чи то тікає од проникливого погляду хлопчика, що дивився їй услід. Попереду залунали голоси, з'явилися люди. Анна вдала, що безпомічно падає на дорогу, заходячись риданням. Звістка про чергову смерть розлетілась межи цікавих вух і довгих язиків.

Анна бездоганно відбула прискіпливий допит поліціантів, зустріч із місцевим репортером і навіть із родичами покійного. Чітко відповідала на запитання й жоднісінького разу не заплуталась у власних свідченнях. Роки підготовки й старанної служби не підвели: вона мала досвід.

До пізнього вечора зволікала лишень із телеграмою. Не знала, як пояснити чи виправдати свій недогляд. Але ж вона просто не зробила *нічого*.

Надовго затримуватись тут не варто. Без її молока обійдуться, а без її служіння — аж ніяк. Хочеться відпочити... до моря... в Одесу... до Марти... до себе безтурботної...

Відігнала чимдалі непотрібні думки. Краще зосередитись на телеграмі й на дорозі. Потрібно якомога швидше дістатися Батумі, бо скоро шляхи запрудять натовпи цікавих до смерті паломників. Але не раніше як на дев'ятий день, бо хтось помітить, запідозрить.

Нарешті знала, що писати.

«...перший янгол пішов у камінь. Нехай живе "Янгол Олександр". Ліліт».

Так приємно було знову виводити це призабуте «Ліліт» на папері. Уже навіть звикла, що серед тутеш-

нього люду вона просто Анна — одне ім'я із двох по двоє літер, що для більшості місцевих асоціювалося із запахом молока, її усмішкою й протяжним шрамом на тонкій шії. Їй це навіть подобалось: тут уперше за довгий час змогла надихатись гірським повітрям волі подалі від своїх покровителів і поближче до краю світу. Справжня ж Анна Дасоева, яка все життя прожила молочаркою у сусідньому селі — стара, низькоросла бабера, що навіть влітку куталась у найтепліші з хусток, — уже понад пів року німотно дивилась на сосни, котрі росли на місцевому цвинтарі, годуючи своє коріння кістями тепер безіменної молочарки. Ліліт забрала й це життя собі, додала в колекцію тіней — виростила ще одне яблуко на своєму дереві пізнання.

Розділ другий

СІМЕЙНА СПРАВА

Київ

Кінець осені 1899 року

* * *

Їй личила втома. Якщо, звісно, вона могла бодай комусь личити, — додавала якоїсь ледь вловимої зором вуалі, пелени, котра затіняла, стишувала барви життя. І це зовсім не скидалося на хворобливість, радше навпаки — розцвічувало невидимі досі принади. Блідість обличчя, припудрена кількома недоспаними ночами. Легкий рум'янець від двох келишків вина, випитого на балу. Сіточка-мжичка туманності в очах і докруз них від напруженого вдивляння у світ, обмеженого короткозорістю, і від нових очних крапель пана Зангера. На цьому вибіленому тлі втоми червоні уста палахкотіли ще яскравіше, ніби поціловані холодним вітром, а не сплячим поруч чоловіком. Втомлена краса. Якщо й можна було сказати так про когось, то тільки про неї — Софію Павлівну Нрієвську!

Софія з неприхованою полегкістю зняла бальні черевички, й ті з гучним стуком від удару об паркетну підлогу покотилися кудись під ліжку. Жінка протяжно зітхнула, на мить випускаючи все повітря з грудей, аби вже через секунду знову наповнити легені невидимим нектаром життя. Розпустила корсет, зняла нижні спідниці, підкладки, шиньйони. Дала тілу дишати, відчувати справжність — без масок та вуалей — із простотою і вразливістю. Як вона є.